

УДК 811.111'23'27

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-5>

**КАТЕГОРІЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ
ЯК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ФЕНОМЕН В АНГЛОМОВНОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИЧНИХ
ПРОМОВ БОРИСА ДЖОНСОНА ТА РІШІ СУНАКА)**

**THE CATEGORY OF EXPRESSIVENESS
AS A LEXICO-SEMANTIC PHENOMENON
IN THE ENGLISH POLITICAL DISCOURSE
(BASED ON B. JOHNSON'S AND R. SUNAK'S POLITICAL SPEECHES)**

Алексенко С. Ф.,*orcid.org/0000-0001-7187-8791**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики**Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка***Хилько Н. О.,***orcid.org/0009-0008-0540-5951**магістрантка кафедри англійської філології та лінгводидактики**Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

У статті досліджуються особливості мовного вираження категорії експресивності як лексико-семантичного феномену в англійському політичному дискурсі. Актуальність розвідки з вивчення експресивності політичного дискурсу з точки зору семантики обґрунтовується ключовою роллю першої у підсиленні інтелектуально-емоційного впливу на реципієнтів при реалізації прагматичної настанови політичної промови. Категорія експресивності, будучи багатоаспектною, розглядається у пропонованій розвідці як інтенсифікуючий виразник ілюктивної сили певного мікроконтексту у висловленні, що формується як внутрішньо-семантичними ознаками лексичних одиниць, так і суб'єктивними інтенціями мовця. Поставивши за мету статті з'ясувати лексико-семантичні особливості вираження категорії експресивності в англійському політичному дискурсі, ми дослідили політичні промови на тему війни Росії проти України, оголошені британськими політиками Б. Джонсоном та Р. Сунаком. Лексика із внутрішньою й адгерентною експресивністю була розподілена на лексико-семантичні групи «біженство та біженці» та «економічний стан країни». З'ясовано, що в межах першої лексико-семантичної групи семантичний зміст емоційно-позитивної лексики складається з підгруп «Незламність вимушених переселенців» та «Підтримка постраждалих», емоційно-негативної лексики – з підгруп «Потік/навала біженців» та «Страждання потерпілих», емоційно-нейтральної лексики – «Біженці / Мігранти», «Люди, що втратили дім». В межах другої лексико-семантичної групи семантичний зміст емоційно-позитивної лексики складається з підгруп «Економічне зростання / Стабільність / Процвітання» та «Зростання інвестицій», емоційно-негативної лексики – з підгруп «Рецесія / Спад економіки», «Безробіття», «Дефіцит бюджету», емоційно-нейтральної лексики – «Економічні зміни/ динаміка» та «Фінансова ситуація». Політики, вживаючи експресивну лексику зазначеної семантики, суттєво впливають на сприйняття проблематики біженців та перспектив економічного стану кожної з воюючих країн залежно від політики підтримки чи санкційних обмежень з боку країн Західного альянсу, тим самим формуючи суспільні наративи серед своєї цільової аудиторії.

Ключові слова: категорія експресивності, політичний дискурс, політична промова, семантика експресивної лексичної одиниці, лексико-семантична група, функційність експресивної одиниці.

The article deals with verbal representation peculiarities of the category of expressiveness as a lexico-semantic phenomenon in the English political discourse. The relevance of the study of expressiveness of the political discourse in terms of semantics is backed up by the pivotal role of the former to enhance intellectual and emotional impact on the recipients while realizing the pragmatic potency of the political speech. The category of expressiveness, being

multi-faceted, is treated in this study as an intensifying epitome of the illocutionary force of a certain micro-context in an utterance which is formed by both intrinsic semantic features of lexical units and subjective intentions of the speaker. Having the purpose in mind of identifying lexico-semantic peculiarities of the category of expressiveness' verbalization in the English political discourse, we have analyzed B. Johnson's and R. Sunak's political speeches devoted to the topic of Russian military full-scale aggression against Ukraine. Lexis with inherent and adherent expressiveness was clustered into lexico-semantic groups «refuge seeking and refugees» and «economic state of a country». It was established that within the former lexico-semantic group the semantic content of positive emotive lexis comprises such subgroups as «Resilience of the forcibly displaced» and «Support of the affected», of negative emotive lexis – «Flow / Influx of refugees» and «Suffering of the Inflicted», of neutral emotive lexis – «Refugees / Migrants», «People who lost their homes». Within the latter lexico-semantic group the semantic content of positive emotive lexis comprises such subgroups as «Economic growth / Stability / Prosperity» and «Increase of investments», of negative emotive lexis – «Recession / Economic decline» and «Unemployment», of neutral emotive lexis «Economic dynamics», «Financial situation». Politicians, resorting to expressive lexis of the semantics outlined above, exert a profound influence on the general public's perception of problems related to refugees and following the war economic state of either of the belligerent countries as it will ensue from the policy of support versus the policy of the imposed sanctions on the part of the Western Alliance countries. As a result, they shape societal narratives among their target audience.

Key words: the category of expressiveness, political discourse, political speech, semantics of an expressive lexical unit, lexico-semantic group, functionality of an expressive unit.

Постановка проблеми. Антропоцентрична спрямованість лінгвістичних розвідок останніх двох десятиліть проявляється у щораз більшому фокусі уваги вчених на вивченні функціонування мовних та мовленнєвих явищ політичного дискурсу, який є тим базовим прагма-комунікативним підґрунтям, що формує комунікаційне середовище між провідними політичними силами та лідерами, з одного боку, і громадським суспільством та широким загалом, з іншого. Феномен і категорія експресивності політичних промов, інтерв'ю, дебатів, звертань, наративів тощо є ключовою, адже здатна реалізовувати закладений в них прагматичний потенціал ілюктивного наміру: сприяти формуванню певної громадської думки, підсилюючи вплив на політичний вибір пересічних громадян, переконання у бажаних стереотипних підходах, оцінках, віруваннях, одним словом – маніпулювати.

Лінгвістична категорія експресивності, будучи одним з основних об'єктів стилістики, поезики, семасіології, прагматики, досі не має чітко окресленого визначення, так само, як і питання про її компонентний склад, множинність експресивних засобів та функційність у мові та мовленні. Реалізація основної функції мовної експресивності – посилення дії на інтелектуальну, емоційну та вольову сфери слухачів / реципієнтів уможливлена її іманентними характеристиками та багатоаспектністю. Зокрема, мовознавці розглядають її і як стилістичний, і як семантичний, і як функціонально-прагматичний феномен.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення і вираження категорії експресивності привертала увагу багатьох вітчизняних та закордонних лінгвістів, зокрема досліджено синтаксичний [1; 2] та прагматико-функціональний [3] аспекти її маніфестації, з'ясовано і описано семантичну структуру експресивної лексичної одиниці [4], розглянуто експресивність через вираження суб'єктивного чинника в тексті [5], уточнено зміст цього лінгвістичного феномену як інтенсифікуючого виразника не лише емоцій та оцінки мовця, але й ілюктивної сили висловлювання та / або тексту [6]. Проте, мовні засоби вираження експресивності англійських політичних промов залишаються недостатньо висвітленими, що робить наше дослідження актуальним.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні лексико-семантичних особливостей вираження категорії експресивності в англійському політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Основоположник концепції про експресивність мови і мовлення Ш. Баллі розглядав її як інтегровану в стилістичні засоби мови здатність мовця передавати свої соціально-рольові настанови та емоції і оцінки [7]. Традиційний лінгвістичний підхід трактує експресивність як інтенсифікацію виразності цілого висловлювання або певної його

частини при передачі емоційно-почуттєвого стану мовця, а отже є тісно пов'язаною з такими категоріями, як емотивність, оцінність, модальність, інтенсивність, хоча і не зводиться суто до жодної з них, а скоріше, передбачає кожну з них. Погляд на експресивність як на спосіб особливого відбору мовних одиниць та певної організації мовлення, що «найкращим чином реалізує мету і завдання спілкування і досягає ефективності цього спілкування» [8, с. 17] дозволяє визначати її роль у формуванні впливу зокрема політичної промови на своїх адресатів. В нашому дослідженні розуміємо експресивність як вербалізований спосіб підсилення політиком ілюктивної сили певного мікроконтексту в межах проголошення ним політичної промови.

Політичний дискурс комунікації є «різновидом рефлексивної мовної комунікації, що відбувається в політиці і характеризується сукупністю текстів про політику, спрямованих на питання завоювання, утримання та використання державної влади» [9, с. 76]. У зв'язку з цим він пов'язаний з переконанням слухачів, в певній мірі маніпулюванням їхньою свідомістю, і включає навіювання та пропаганду певного набору цінностей, ідеалів та поглядів промовцем з метою досягнення політичних цілей. В межах цього дослідження розглядаємо політичну промову як окремий жанр політичного дискурсу, що є заздалегідь підготовленим виступом політика / оратора на актуальну гострополітичну тему і демонструє «позитивні чи негативні оцінки, обґрунтування, конкретні факти, з накресленими планами, перспективою політичних змін» [10, с. 4]. Політичні промови зазвичай гостропубліцистичні, є аргументативними та агоністичними, адже завдяки ним відбувається обстоювання політичним лідером переваг власних ідей, поглядів, переконань, ідеологічних настанов та інколи експліцитне та / або імпліцитне очорнення чи приниження поглядів інших політиків. Переконливі політичні промови – це драматичні форми, сповнені почуттів та образів, що покликані впливати на емоції та уяву адресатів. Метафоризація та маніпулювання символами як особливості політичної комунікації [11, с. 76–77, 99] створюють її емоційну виразність, що спрямована на посилення впливу на громадську думку. Політики використовують образну мову, щоб контролювати суспільну свідомість, особливо під час різноманітних екзистенційних викликів – політичних чи економічних.

Експресивність як складна лінгвістична категорія знаходить свою реалізацію у засобах різних мовних рівнів, а саме: графічного, фонетико-фонологічного, граматичного (морфолого-синтаксичного), лексичного, фразеологічного, текстуального. З огляду на окреслену вище мету цієї розвідки розглянемо особливості вербалізації категорії експресивності на лексико-семантичному рівні детальніше. Лексична експресивність постає як суб'єктивно-емоційне ставлення мовця до висловлювання, що виражається лексичними засобами. Експресивність на лексичному рівні представлена, зокрема, такими видами: 1) *лексико-категоріальна експресивність* (створюється окремими лексичними явищами (категоріями), а саме полісемією, гіперонімією, синонімією, антонімією, омонімією, паронімією та конверсією); 2) *лексико-семантична експресивність* (виникає в лексико-семантичних групах). Лексико-семантичне розмаїття проявляється по-різному у різних функціональних стилях.

При дослідженні вербалізації категорії експресивності як лексико-семантичного феномену в англомовних політичних промовах за базові передумови були взяті наступні:

1) значимість експресивної лексики у текстах публіцистичних жанрів (до яких належать і політичні промови) є визначальною рисою;

2) аналіз особливостей значення експресивного слова здійснюємо при поєднанні двох аспектів – ономазіологічного та семасіологічного. Перший спрямований на розгляд експресивності з боку денотата, другий передбачає її вивчення з боку знаку, тобто семантичних особливостей експресивних найменувань;

3) неекспресивна лексика може перетворюватися на експресивно марковану у певних прагматичних (спеціально організованих) контекстах (тобто, набути так звану адгерентну експресивність);

4) семантику експресивних лексичних одиниць пов'язуємо із суб'єктивними інтенціями мовця, хоча вона може базуватися і на денотативно-сигніфікативних ознаках об'єктів, що слугують певними стимулами для виникнення й актуалізації емотивно-оцінних висновків мовця [4, с. 41–46].

В межах цієї статті розглянемо експресивну лексику лексико-семантичних груп «*біженство та біженці*» та «*економічний стан країни*», які, серед інших, були виокремлені в результаті контекстуального та лексико-семантичного аналізу політичних промов Б. Джонсона та Р. Сунака на тему війни росії проти України. Лексика в межах кожної групи була розподілена за емотивним компонентом лексем (а саме, його емоційних конотацій на континуумі «позитивний – негативний») на емоційно-позитивну, емоційно-негативну, емоційно-нейтральну, виходячи з комунікативно-прагматичних мікроконтекстів політичної промови, в яких лексичні одиниці були вжиті.

Експресивна лексика лексико-семантичної групи «*біженство та біженці*» використовується в досліджених промовах для створення емоційного відгуку на інформацію про біженців, що в свою чергу, стає важливим інструментом у формуванні суспільної думки та встановленні соціальних наративів.

Емоційно-позитивна експресивна лексика у промовах Б. Джонсона підсилює унікальну емоційність реакції британського суспільства на поневіряння українських біженців, яке висловлює свою з ними солідарність і емпатію: «*Extraordinary features of the UK's response*»; «*Since ... the 24th February 2022, our hearts have gone out to the Ukrainian people*»; «*...when given the opportunity to host those fleeing war and terror*»; «*... willingly opened up our homes and our lives*» [12]. Ріші Сунак під час візиту до України у своїй промові вживає лексику для опису своїх почуттів щодо героїзму та стійкості народу України в протистоянні країні-агресору, включаючи біженців, які переживають жахливі наслідки війни: «*Evinced more endurance than anyone could have to bear*» [13], що викликає співчуття та підтримку; вираз «*unbreakable Ukrainian spirit*» [13] підкреслює незламний дух українців, навіть тих, хто був змушений покинути свої домівки через війну.

Емоційно-негативна експресивна лексика цієї лексико-семантичної групи описує біженців, які є невинними жертвами жахливих злочинів, з якими стикаються українці «*torture, rape, children kidnapped*», що викликає глибоке обурення і співчуття до постраждалих, особливо до тих, хто змушений тікати, рятуючи життя. Внутрішньополітичний дискурс британської преси допускає створення образу обтяжливості та ресурсному навантаженні утримання біженців, провокуючи дещо несприятливе до них ставлення та знижуючи готовність населення до інтеграції біженців у суспільство: «*burden on society*», «*economic strain*», «*drain on resources*».

Емоційно-нейтральна лексика є формально-констатаційною, проте має відтінок стурбованості. Вона виконує функцію передачі об'єктивної інформації, націленої на фактологічне інформування аудиторії без залучення емоційного впливу. Хоча така лексика є формальною, вона також може передавати стурбованість оратора соціальною ситуацією, підкреслюючи серйозність питання.

Експресивну лексику лексико-семантичної групи «*біженство та біженці*» наведено в таблиці 1.

Емоційно-негативна експресивна лексика лексико-семантичної групи «*економічний стан країни*»: використовується при демонстрації знецінення економічного стану росії, підкресленні економічного ослаблення рф внаслідок введених проти неї санкцій. Джонсон вказує на серйозні економічні наслідки для Росії у разі ескалації конфлікту «*The freeze on the Russian economy would be absolutely nothing to what we would do to Putin after he launched a nuclear strike*»; «*Ordinary Russian families would suddenly fear for the consequences for themselves for the long term*»; «*It would be an absolute catastrophe*» [12]. Ріші Сунак знецінює позицію Росії як економічно та політично слабкої країни внаслідок безпрецедентного характеру санкцій проти неї: «*Putin has faced an attempted coup d'état and has been indicted as an international*

war criminal. He presides over an economy **severely weakened by sanctions**»; «Now he is reduced to **begging** Iran and North Korea **for** weapons», «The **strongest set of sanctions** ever to deliberate Russia's economy» [13].

Таблиця 1

Експресивна лексика лексико-семантичної групи «біженство та біженці»

За емоційною конотацією	Семантичні підгрупи	Приклад
Емоційно-позитивна лексика (викликає співчуття, підтримку)	Незламність вимушених переселенців	«an unbreakable spirit of forcibly displaced», «adamant resilience of those compelled to move», «endurance»
	Підтримка постраждалих	«an opportunity to host the affected», «support of victims of conflict», «relief of suffering», «willingly opened up our homes and our lives»
Емоційно-негативна лексика (може викликати страх, неприязнь, упередження)	Потік / навала біженців	«influx of refugees», «surge of migrants», «mass arrival», «invasion of migrants», «swarm of refugees», «flood of newcomers»
	Страждання потерпілих	«Torture victims», «rape», «undergoing verbal and physical abuse», «anguish», «tormenting the innocent», «calculated infliction of utter misery»
	Тягар для суспільства	«burden on society», «economic strain», «drain on resources»
Емоційно-нейтральна лексика (формально-констатаційна, проте з відтінком стурбованості)	Біженці / Мігранти	«refugees», «displaced persons», «migrants», «newcomers», «people on the move»
	Люди, що втратили дім	«people who lost their homes», «homeless due to the conflict», «those seeking shelter», «asylum seekers»

Емоційно-позитивна лексика Р. Сунака допомагає промовцю описати плани післявоєнного економічного відновлення України через нові інвестиції, створення робочих місць та підтримку мовної освіти: «Our partnership is about defense and security, future economic **boost ... attracting new investment in jobs, homes, funding English language training for Ukrainians**» [13], «The path towards a just and **lasting peace and prosperity**» [14], створює сильний емоційний вплив: політик стверджує, що економічні негаразди можуть бути подолані лише після досягнення миру.

Емоційно-нейтральна лексика характеризується відсутністю емоційного забарвлення і часто використовується для надання об'єктивної інформації аудиторії щодо певних економічних реалій чи процесів.

У виступах Бориса Джонсона та Ріші Сунака використовується здебільшого емоційно-негативна лексика для опису перспектив економічного стану держави-терориста, і водночас акцентується увага на економічному відновленні України через інвестиції та міжнародну підтримку. Така риторика дозволяє демонструвати економічні та політичні реалії, впливаючи на громадську думку та формуючи політичні стратегії.

Експресивну лексику лексико-семантичної групи «економічний стан країни» наведено в таблиці 2.

Висновки. Категорія експресивності в англомовному політичному дискурсі є складною лінгвістичною категорією, що реалізується через передачу емотивного компонента (емоційно-почуттєвого стану оратора) як лексико-семантична експресивність (тобто, виникає в лексико-семантичних групах). У певних прагмаконтекстах політичних промов неекспресивна лексика може набувати адгерентної експресивності – ставати експресивно маркованою. Під час політичних промов, присвячених темі війни росії проти України та задля реалізації комунікативного впливу на адресатів і досягнення ефективності спілкування політики Б. Джонсон та Р. Сунак демонструють риторику солідарності і підтримки українського суспільства, з одного боку, та засудження і зневаги до невинуватеної агресії росії проти України, з іншого, вико-

ристовуючи емоційно-позитивну, емоційно-негативну чи емоційно-нейтральну лексику таких лексико-семантичних груп, як «біженство та біженці» та «економічний стан країни».

Таблиця 2

Експресивна лексика лексико-семантичної групи «економічний стан країни»

За емоційною конотацією	Семантичні підгрупи	Приклад
Емоційно-позитивна лексика	Економічне зростання / Стабільність / Процвітання	«growth», «economic boost», «progress», «prosperity» «upswing», «stability», «security», «reliability», «flourishing», «well-being», «affluence»
	Зростання інвестицій	«increased investment», «investor trust», «investor attractiveness», «agrarian enterprises»
Емоційно-негативна лексика	Рецесія / Спад економіки	«recession», «downturn», «economic decline», «economic slowdown», «the strongest set of sanctions», «absolute catastrophe», «freeze on the economy», «crisis», «instability», «turmoil»
	Безробіття	«unemployment», «job losses», «layoffs»
	Дефіцит бюджету	«budget deficit», «weakened by sanctions», «fiscal gap»
Емоційно-нейтральна лексика	Економічна динаміка	«economic change», «expansion», «transformation», «economic trends», «movement», «fluctuation»
	Фінансова ситуація	«financial status», «economic conditions»

Перспективою подальшої розвідки вважаємо дослідження експресивності у політичних промовах як стилістичного феномену, зокрема вивчення експресивних засобів та прийомів публічного стилістичного синтаксису, що сприяють посиленню комунікативного наміру оратора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Івкова Н.М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Горлівка, 2007. 218 с.
- Леонова Н.В. Експресивність як функціональна властивість номінативних синтаксичних конструкцій малих жанрових форм інформації. *Структура і семантика мовних одиниць*. 2013. Вип. 9. С. 253–260.
- Коваль Т.Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. С. 468–476.
- Бойко Н.І. Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні студії*. 2016. Вип. 4. С. 39–54.
- Ковальська Н. А. Експресивність як вираження суб'єктивного чинника в тексті. *Мова: науково-теоретичний часопис з мовознавства*. 2019. № 31. С. 11–15.
- Apresyan M. On the Concept of “Expressiveness” In Modern Linguistics. *Annals of Language and Literature*. 2018. № 2 (4). pp. 8–12.
- Bally Ch. *Traité de stylistique française*. Heidelberg, C. Winter. Volume 1. 1909. 360 p.
- Чабаненко В. А. Основи мовної експресії: монографія. З. : ЗДУ, 1984. 167 с.
- Лукіна Л.В. Політичний дискурс: сутність та особливості застосування. *Politicus*. 2021. № 2. С. 75–80.
- Мацько Л. І. Лінгвістична риторика. *Наука і сучасність*: зб. наук. праць. Ч.4. К.: Логос, 1999. С. 3–16.
- Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. К.: Світогляд, 2015. 315 с.
- Boris Johnson: I Believe That Ukraine Will Retake Crimea and Donbas, but Russia Will Not Dissolve. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/interview/2023/01/18/7154388/> (дата звернення 06.01.2025).
- The speech by the Prime Minister of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland Rishi Sunak in the Verkhovna Rada of Ukraine, January 12, 2024. URL: https://www.rada.gov.ua/en/news/News/top_news/245558.html (дата звернення 06.01.2025).
- The Prime Minister's remarks at the Summit on Peace in Ukraine: 15 June 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-prime-ministers-remarks-at-the-summit-on-peace-in-ukraine-15-june-2024> (дата звернення 06.01.2025).